چاوپێکەوتن

عـەبدوڵا سـڵێمـان (مـەشـخـەڵ)

پەشیمان نیم لەو خەباتەی کە کردوومە، وەلێ زۆر پەشیمانم لەو زوڵمەی لە شیعرم کردووە

سـازدانی : حـەمـەسـەعید زەنگەنە

مەشـخـەڵ هەر لە منداڵییەوە هەستی بە جـۆرە ئەوینێک لەگەڵ شیـعردا کـــردووە. لە قـــۆنـاغی ســـەرەتایی خـــوێندنیـــدا قـــوتابیـــیـــەک بووە کەمـامـۆسـتـاکان بەردەوام داوایان لێکردووە شیـعـر و هەڵبەسـتیـان بۆ بخوێنێتەوە. مەشخـەڵ زۆربەی شیعرەکانی نێو کتێبەکانی قوتابخانەی ئەزبەرکـــردبوون. ئـەم ئەوینە لـەلایەن خـــانەوادە هـەژارەکـــەیەوە لـەبەر دەسـتـکورتیی هیـچ پاڵپـشـتـیـیـەکی لێوە نـەکـراوە. بۆیە هەر دەگـاتە تەمـەنێکی (١٥) سـاڵی کە توانای کـارکردنی تێدا سـەرهەڵدەدا، لەگەڵ بەدەسـتهێنانی ڕۆژانەی کرێکاری دەکەوێتە شـوێن خولیـا و ئارەزووی و کڕینی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامـە ئەدەبییەکانی ئەوکات و خوێندنەوەیان. مـەشـخـەڵ تا دەهات عـەشـقی کـتێب زیاتر بە ناخیـا ڕۆدەچوو. ئاواتی مـەشـخـەڵ خوێندنی زمان وئەدەبیاتی کوردی بوو لە زانکۆ لێ نە زروفی سیـاسی و نە سیستـمی خـوێندن و قبـوڵ یارمـەتیدەری وەدیهـاتنی ئەم خـەونەی نەبوون. لەگـەڵ ئەوەشـدا بەنـاچاری درێژە بە خـوێندن دەدا تا پەیمانگای تەکنەلۆژیای کـەرکـووک تەواو دەکـات. مـەشـخـەڵ لە بەرایی

هەشتاکانەوە غەزەبی شیعر دەیگرێتەوە و دەست دەکات بە شیعر نوسین. لە ١٩٨٣وە دەست بە بڵاوکردنەوەی شیعر دەکات و لە ساڵی ١٩٨٤دا کۆمەڵە شیعرێکی بەناوی (هاوارێک بۆ ڕاپەڕین) لە دەزگای سانسۆری بەعس ڕەت دەکرێتەوە ئەمەش نەک هەر ساردی ناکاتەوە بەڵکو لەوساوە تا ئەمڕۆ بەبەردەوامی شیعر لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی نێوخۆی کوردستان و هەندەران بڵاودەکاتەوە، مەشخەڵ خاوەنی چەندین کتێبە لەبوارێن: شیعر و وەرگێڕان و ١٣ ساڵیشە لە وڵاتی کەنەدا دەژێت. لە میانی ئەم سەردانەی دواییدا بۆ کوردستان لە کەرکووک (کۆواری نەوشەفەق) پێی باش بوو لە نزیکەوە ئەم چاوپێکەوتنەی لەگەڵدا ساز بدات.

کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەمان سازدا مەرج ئەوە بوو، کە دەبێت لەگەڵ خوێندنەوەی شیعرەکان بە زمانی کوردی ئەو شیعرانە بۆ زمانی عەرەبی وەربگێڕدرێن و بخوێنرێنەوە

*** بەرایی پێمباشە باسێکی سەردەمی منداڵیت و دواتر هەرزەیی و ڤێجا ئالودەبوونت بە دنیای ئەدەب و ڕووناکبیری و هەڵسوکەوتت وێڕای ئەدیبان و ڕەوشی ئەوسای شاری کەرکووک بکەیت.**

– سەردەمی منالّی من وەک هەر منالێکی تری ئەم کۆمەڵگەیە، بەدەر نییە لە ترس و شەرم. شەرم لە هەموو شتێکی تازە ونوێ، ئاخر منداڵ لە کۆمەڵگەی غەداری ئێمەدا خاوەنی کەسێتی خۆی نییە، ڕێزی لێناگیرێ و دوا جاریش هەوڵ نادرێت برەو بە بەهرەکانی بدرێت. کە کۆمەڵگەی ئێمە بەم شێوەیە منداڵ پەروەردە بکات، ئاخۆ دەبێ من بەدەر بم لەم هاوکێشەیە؟. نەمامی منالّی من لە نێو ئەم کەشوهەوایە چێنرا و پێگەیی. هەرزەیشم نەبینیوە. ئاخر نەوەی ئێمە نەوەیەکی نەگبەتی خێر لە خۆ نەدیو، لە نێو هەردوو بەرداشی سیاسەتکردن و کارکردن بۆ یارمەتی دانی خانەوادەکانمان هاڕڕاین. بۆیە ئەوەی گەنجێک کە دەبێ هەیبێ و چێژی لێببینێ من لێیان بێبەش بووم. سەردەمی کۆتایی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو، سەردەمی هەرزەیی من بوو، کە سەردەمی سیاسەتکردن و ئاوێزان بوونی

پڕ ڕەونەقترین باڵەخانەی یەکێتی نووسەران، دەبوایە یەکێتی نووسەرانی کەرکووک بوایە

سیاسـەت و ژیان بوو. لەو سەردەمە خـەوشێکی گەورە بوو ئەگەر هەڵوێسـتت سەبارەت بە زوڵمی نەتەوەیی نەبوایە. جـا ئەم هەڵوێست نواندنەش خـۆڕۆشنبـیـرکـردنی گـەڕەک بوو. بۆیە ئێـمـەی تینووی سیاسـەت و ئازادی هەمـوو شتێکمان ئەقۆزتەوە، کە بۆنی مـەسەلەی ئازادی لێوە بهاتایە. ئەدەبی حـەفتـاکانیش کە بناغـەکەی ڕوانگەییـەکان دایان نابوو، لێوانلێو بوو لە جۆشـدانی ئەو ڕوحییـەتە شـۆڕشگێڕانەیـە. دەیەی حـەفـتـاکان بۆ منێکی هەرزەکار دەیەی لـەبەر یەکـترازاندنی سیـاسـەت و ژیان بوو. بۆیە لەو هەلومـەرجەدا نـووسـەران و هونەرمـەندانی کـەرکووک و ئەوانەی ئەهلی کتێب بوون لە ژێر چەتری بەگژاچوونەوەی ڕژێمی بەعس کۆببوینەوە بە چاوپۆشین لەوەی چ بیروباوەڕێکی سیـاسـیـمـان هەبوو. نەوەی ئێـمـە «نەوزاد ئەحـمـەد ئەسـوەد و تاریق کارێزی و ئاشـتی مـەهدی و فەلاح عـومـەر و زەمـان کـاکـەیی و مـەحـەمـەد سـاڵەیی و ئازاد هـۆشـمـەند و عـەبدولسـتـار شـوانی و... تاد» بووین کـە ڕۆژانە یـەکـتـرمـان دەبینی و قـسـە و بـاسـی ئەدەبی و هونەری و تەنانـەت سـیـاسـیـشـمـان دەکرد. ڕەوشـی ئەوسـای بزوتنەوەی ئـەدەبی لە کـەرکووک بە تایبەتی نەبوونی هیچ سازمان و ڕێکخراوێکی ئەدەبی لەچەشنی یەکێتی نووسەران ئێمەی ناچار کردبوو زۆربەی جار یان لە شەقـامی جمهوری و دەوروبەری کتێبـخانەی ئاسۆ یان لە (گازینۆی شـموع) دابنیشین. ئەو سـاڵانە بزووتنەوەی ئەدەبی و هونەری لـە کەرکووک خنکێنرابوو. ڕژێمی بەعس بە هـیچ شێوەیەک ڕێگەی نەدەدا هیچ جۆرە چـالاکییـەکی ئەدەبی و هونەری کـوردی کـە بۆنی بەرگری و نارەزایەتی لێوە بهاتایە لەو شارەدا ئەنجام بدرێت. بەعس لەو سـاڵانەدا پیاوێکی جێ متمـانەی خۆی وەک ڕوشد زوبیدی کردبوە بەڕێوەبەری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن کە ئامـادە نەبوو مۆڵەت بدات، کۆڕێکی شیعریی بە زمـانی کوردی لەو شـارە ساز بکرێت. ئێمە کە لەساڵی ١٩٨٥ دا کـۆڕێکی شیـعـر خـوێندنەوەمـان سـازدا مـەرج ئەوە بوو، کە دەبێت لەگەڵ خـوێندنەوەی شیـعرەکان بە زمانی کوردی ئەو شـیـعرانە بۆ زمـانی عەرەبی وەربگێڕدرێن و بخـوێنرێنەوە. جا بەحـوکمی هەلومـەرجی سیاسی ئەوسـای عێراق و پیادەکردنی سیاسـەتی تەعریب و تەبعیس بزووتنـەوەی ڕۆشنبـیـری لە کـەرکـووک دوچاری لـەبەریەکـتـرازان و پـارچە پارچە بـوون هـات و نووسـەران و هونەرمـەندان هەریـەک کـەوتنـە جێگایەکـەوە و تا ئێـسـتـاش نەیانتـوانیوە بە پێی پێویسـت خۆ کۆبکەنەوە، کە بەبڕوای من دەسەڵاتی کوردی دەبوایە، وەک وەفایەک بۆ هەڵوێستی ڕۆشنبیرانـی ئەو شـارە، بایەخی زۆر مـەزنیان بدایە بە کـەرکووک و پڕ ڕەونەقـترین باڵەخـانەی یەکێتی نووسـەران، دەبوایە یەکێتی نووسـەرانی کـەرکووک بوایە، نەک ئەودوو ژوورەی بارەگای یەکـێـتی نووسـەرانی کـەرکووک کـەهەر دەچیـتـە ژوورەوە گریانت بۆیان دێ لەبەر چۆڵی و بێ خزمەتی و بێ ئیمکاناتی.

× دەمێ تۆ بەرەو هەندەران چوویت، نووسەرگەلێکی زۆر رووە و چیا پێنگاڤیان ناو دواتر یەکێتیی نووسەرانی کوردی لێبەرهەم هات، تۆ بۆچی هەندەرانت هەڵبژارد ئایا هۆکارێکی ئایدۆلۆژی لە پشت هەڵبژاردنەکەتەوە هەبوو؟

– پێم وابێ چوونی من بۆ هەندەران زۆر لەو مێژووە درەنگترە، کە ناوەڕۆکی پرسیارەکەی جەنابتان پێکدەهێنێت. چونکە چەند ساڵ دوای پێکهاتنی یەکێتیی نووسەران، بە قەولی ئێوە بەرەو هەندەران چووم. من کەرکووکم لە ١٩٨٦ وە بەجێـهێشت، بەڵام لە ١٩٩٤ چووم بۆ هەندەران. دیارە لەمەشیاندا هەر بەر شالاوی کۆچ کەوتم. هەرچەندە چوونم بۆ هەندەران هۆکاری ئایدیۆلۆژیشی لەپشتەوە هەبوو، بەڵام دەبێ ئەوەمان لە یاد بێت، کە نووسەر و شاعیر هەرکاتێک ڤایرۆسی تەحەزوب لێیدا ئەوا بەهرە و سەلیقەی هونەری و جوانناسی بەرەو دڕامان و پوکانەوە دەچێ. منیش یەکێک بووم لەو قوربانیانەی کۆمەڵگە حیزبییەی خۆمان. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چوونم بۆ هەندەران دوو دەستکەوتی گەورەی تێدا بوو بۆ من:

یەک: ئاشنابوونم بە زمان و ئەدەبی ئینگلیزی

دوو: ئاشتبوونەوەم لەگەڵ شیعر

کاتێک تاراوگەم کردە نیشتمان ئیتر حیزبم تەڵاق دا و ڕوومکردەوە جوانی و شیعر. تاراوگە بۆ من مانایەکی ڕۆحی گەورەی بەخشییە شیعرەکانم و بیرکردنەوەم. تەواوی پێناسەی ژیانی لا گۆڕیم و ئیتر کەرەسەی شیعریم گۆڕا و ڕەهەندی نوسینم ئاڵوگۆڕی بەسەردا هات. تاراوگە توانی منداڵیم لا بژێنێتەوە و کێرڤی پەرۆشی گەڕانەوەم بۆ منداڵی و ڕابردوو ببات سەر. تاراوگە توانی نیشتمانی خەونەکانم فراوان بکاتەوە و مەودای نێوان من و نیشتمان کەمتر بکاتەوە. تاراوگە بۆ من بوو بە نیشتمانی دووەم، بوو بە خەونی شیعر. لە تاراوگەوە ڕۆژانە خەون بە نیشتمانی ماندوومەوە ئەبینم. لەوێوە بە پەلک و گەڵای ڕۆحم باوەشێنی دەموچاوی ئارەقاوی نیشتمان ئەکەم. باوەڕ بکەن یان نا گەورەترین ترسێک کە هەمە گۆڕ غەریب بوونمە. من لام ڕوونە دوواین ئەڵقەی پێکەوە گرێدانی نەوەکانم و کلتوری کوردیم،، من دوا لاپەڕەی ئەلبومێکی پڕ لە یادم بۆ شیعر وکەرکووک. بەڵێ تاراوگە جەستەی شیعر و ڕۆحی نوسینمی خستە ژێر سێبەری دەستەمۆ بوونەوە. تا نەهاتمە تاراوگە نەمدەزانی کێشە و ئازاری دووری زێد و نیشتمان چەند بە سوێیە. تا نەهاتمە هەندەران قەت نیشتمانم ئاوا خۆشنەدەویست. تاراوگە برینێکە بەسەر ژیانمەوە و تازە بێ ئەویش هەڵناکەم.

*** ئەو کاتی تۆ گەیشتیتە هەندەران، بزاوی ڕۆشنبیری و جموجۆڵی کوردان لەوێندەر چۆن بوو؟ ئایە ڕێکخراوێ یا سەنتەرێ یا گروپێک هەبوو جموجۆڵ و چالاکییەکانتان یەکخا؟**

– من له ساڵی ١٩٩٥ گەیشتمە کەنەدا و لەشاری ڤانکۆڤەر نیشتەجێ بووم، جالیەی کوردی لە هەموو کەنەدا و، بە بریتیش کۆڵۆمبیاوە زۆر کەم دەست بوو لە بواری بایەخدان بە کلتور و فەرهەنگی کوردی. کەنەدا خاوەنی کلتورێکی تایبەت نییە، وڵاتێکی فرە کلتورییە و زیاتر لە ١٥٠ ڕەوەندی جیاواز بە ١٥٠زمانی جیاواز و بە ١٥٠کلتوری جیاوازەوە لە ژێر یەک سیستەمی سیاسی و ئیداریدا دەژین. هەر ڕەوەندێکیش خەریکی چالاکی فەرهەنگی و کلتوری خۆیەتی. کوردیش یەکێکە لەو ڕەوەندانە. بەڵام ئەوەشمان لەیاد نەچێت، کە ڕەوەندی کوردی چەند ساڵێک بوو لە کەنەدا گیرسابوەوە و تازە بوو. بۆیە مەسەلەی بزاڤی ڕۆشنبیری زۆر زۆر لاوازبوو. هیچ ڕێکخراوێک یان سەنتەرێک یان گروپێک نەبووە تا خەمی ڕۆشنبیری کوردی هەبێ. ئەوەی هەبوو ململانێی لایەنە سیاسیەکان بوو، کە لە باشترین حاڵەتدا جالیەی کوردی توشی ئیفلیجی کردبوو. ئێستاشی لەگەڵ بێت لەو پارێزگایەی تێیدا دەژیم ڕەهەندی کوردی نەیتوانیوە سەروسیما بە خۆی بدات و، مەڵبەندێکی هەبێت بۆ چالاکی هونەری و فەرهەنگی. ڕەوەندی کوردی لەکەنەدا لەسەرەتای هەنگاونانییەتی بۆ سەرو سیما بەخۆدان، تازە خەریکە هەنگاوە سەرەتاییەکانی خۆی دەهاوێ. ڕەوەندی کوردی ئەوەندەی پابەندی سیاسەت و ململانێی نێوان حیزبە سیاسییەکانی کوردستان بووە(یەک لە دەی ئەوە) پابەندی خزمەتکردنی فەرهەنگ و ڕۆشنبیری کوردی نەبووە. بۆیە ئەگەر ڕەوەندی کوردی لە ئەوروپا تەکانێکی بەخۆی دابێ ئەوا لە کەنەدا هێشتا لەسەرەتای خۆڕێکخستندایە.

*** قۆناغی هەشتایەکان و پاشتریش زۆربەی شیعرەکان شیعری بەرگری و حەماسی بوون و گوزارشتیان لە خەبات و بەرخودان و بە گژداچوونەوەی زۆر و ستەمی دەسەڵاتدا دەکرد، ئایا نازناوی مەشخەڵ هیچ ئایدۆلۆژییەکی بە شیعرەکانت دەبەخشی؟ یا بەواتەکی دی هیچ وا بەستەییەکی ڕۆحی لە میانەی هۆزانەکانت و ناز نێوەکەتدا هەبوون؟**

– بەڵێ من ناوی (مەشخەڵ) م لەو یەکانگیر و ئاوێتە بوونەی شیعر و سیاسەتدا بۆ ماوەتەوە و شانازیشی پێوە ئەکەم. (مەشخەڵ) بۆ من مانای بەرەنگاربوونەوەیە، مانای لایەنگیری هەژار و زەحمەتکێشی کوردستانە. مانای سەروەری خەباتمە دژ بە دەسەڵات و مانای تێکۆشانە بۆ ئازادی. ئیتر نیوەی دووەمی دەیەی هەشتاکان بۆ من بەخشینی شیعر بوو بە ئایدۆلۆژیای چەپ. بەم بەخشینەش من و شیعر هەردووکمان زەرەرمەند بووین. شیعر زەرەری کرد چونکە لە جوانی بەتاڵ دەکرایەوە ومنیش زەرەرمەندبووم چونکە لە شیعر دووردەکەوتمەوە و شیعرم دەکردە قوربانی سیاسەت. هەر ٣ نامیلکەی (چرای شۆڕش، چاوم لێیە، چەند گۆرانییەک لە جەنگەڵستانی ژیانەوە) و هەروەها تەواوی بەرهەمە شیعریەکانم لە گۆڤاری (ڕابەر) و (هانا)

دەرخەری ئەو ڕاستییەن کە چۆن ڕۆحی شیعرم لە قەفەسی سیاسەتدا زیندانی کردبوو. من پەشیمان نیم لەو خەباتەی کە کردوومە، وەلێ زۆر پەشیمانم لەو زوڵمەی لە شیعرم کردووە. من لەو سەردەمەدا تواناو بەهرەی شیعری خۆم دوچاری جۆرێک لە ژاکین کرد و لە بری گەڕان بە شوێن ڕێگاکانی بەهێزکردنی ئەزموونی شیعریم، شیعرم وێڵتر دەکرد و بێبایەختر دەمڕوانییە شیعر. کاتێکیش کەئاشتبوومەوە لەگەڵ شیعر ئەوسا دەرکم بەوە کرد کە چ ئینێرژی و وزەیەکم بە خۆڕایی چووە. ئەوکات هەستم کرد کە ئەگەر نەبوومایە بە کۆیلەی حیزب دەمتوانی دەقی جوانتر و ئیشی باشتر ئەنجام بدەم. بەلام لەگەڵ ئەمانەشدا ئەو قۆناغە ئەزموونێک بوو لە ژیانی ئەدەبی و سیاسیم ئەو وانەیەی لێوە فێربووم کە شیعرم زۆر لەجاران زیاتر خۆشتربوێ و نەهێڵم جارێکی دی هیچ کەلێنێک بکەوێتە نێوان من و شیعر. دووبارەی دەکەمەوە من هەرگیز حاشا لەو مێژووە ناکەم چونکە بەشێکە لە باکگراوندی من و مێژووی ئەدەبی من. ئیتر لەو پێودانگەوە (مەشخەڵ) ئەوناوە نهێنییە بوو، کە سەرجەم چالاکییە ئەدەبییەکانمی لەخۆدا کۆکردبوەوە.

شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین دەروازەیەکی گەورەی بۆ کرایەوە

*** لە دوای ڕاپەڕینەوە، ئەدەب و ڕۆشنبیری لۆقەیەکی پێوە دیارە! بە بەراورد بە قۆناغەکانی پێش خۆیەوە، تۆ وەکو هۆزانڤانێک، خوێندنەوەت بۆ ئاستی ئەمڕۆی شیعری کوردی چییە؟ هەست ناکەیت زۆر و بۆرییەکی پێوە دیارە؟**

– جارێ ئەگەر بە پێش فەرز ئەوە وەربگرین کە ڕاپەڕینەکە بزوتنەوەی شیعری کوردی دەکاتە دوو قۆناغەوە، ئەوە بە بڕوای من شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین دەروازەیەکی گەورەی بۆ کرایەوە و، توانی هەناسەیەکی باش بدات. شیعری کوردی دەتوانین بڵێین، تا ئاستێک لە پێشڕەویدایە،. بۆ خوێندنەوەی ئاستی ئەمڕۆی شیعری کوردی، پێویستە بە وردی ڕاڤە بۆ

ئەو زۆروبۆرییەی بڵاوکردنەوەیە مانای ئازادی نابەخشێت ئەوەندەی زیان لە ئازادی دەدات

شیعر بکرێت (سیفەتی فرە ڕەهەندی،فرە مانایی دەق، زمان، مەسەلەی لۆکاڵبوون، بەزاتی بوونەوە و.. تاد) کە ئەمە بە بڕوای من لە ڕابردووی شیعری کوردی یان لە قۆناغەکانی بەر لە ڕاپەڕین مانایەکی نەبووە و لێکهەڵپێکرانی شیعر و سیاسەت باو بووە. ئەو دەنگە جیدیانەی کەبەر لە ڕاپەڕینیش جێ پەنجەیان بە شیعری کوردییەوە دیاربوو، توانیان تەکانێکی باش بە بزووتنەوەی شیعری کوردی بدەن و لەژێر تەپوتۆزی لەجێی خۆ وەستان دەرکێشن و هەتا ئەمڕۆش ئەوکاروانە تا دێت دەنگی زیاتر ی پێوە پەیوەست دەبێت. لەلایەکی تریشەوە لێشاوێک لە بڵاوکردنەوە و خستنە بازاڕی شیعر هەیە، کە بێجگە لە ناشیرین کردنی شیعر هیچی تری لێ شین نابێت. ئەو زۆروبۆریەی بڵاوکردنەوەیە مانای ئازادی نابەخشێت ئەوەندەی زیان لە ئازادی دەدات. هەروەها لێرەدا پێویستە دوو قسەش لە ئازادی و سانسۆر بکرێت و ڕۆڵی غیابی ڕەخنەشمان لەبەر چاو بێت. سەرەتا دەمەوێت ئەوە بڵێم کە من بڕوام بە ئازادی بڵاوکردنەوە وچاپەمەنی هەیە، وە لە هەمان کاتیشدا بڕوام بە ڕێگەگرتنە لەو زۆر و بۆرییە و پاشاگەردانییەی شیعر. ئێمە شاعیری چاکمان هەیە و دەنگی شیعری جیدیشمان هەیە بەڵام لەنێو هەرا و تەپوتۆزی ئەم زۆری و بۆریەدا خەریکن ون ئەبن! باوەڕ ناکەم هیچ ڕۆژنامە و گۆڤار و دەزگایەکی چاپەمەنی لیژنەی هەڵسەنگاندنی بەرهەمیان هەبێت. بەرهەم (شیعر) بە پێی میزاجی سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نوسین وەیان لە خراپترین حاڵتدا لەبەر خاتر و خاترۆکێ بڵاو دەکرێنەوە و هەروەها ئەو ڕەخنەگرانەش کە جەنگاوەری ڕێگای وشەی کوردین و خەمخۆری بزووتنەوەی شیعری کوردین دەبێت لەم بار و دۆخەدا پەیامە ئەدەبی و مێژوویەکەیان بە جێبهێن و هیچ کەمتەرخەمییەک نەنوێن لە بەجێگەیاندنی ئەم ئەرکەیان. ڕۆشنبیرانی کورد و ڕەخنەگرە چالاکە مۆدێرنەکان پێویستە لە هەمبەر ئەم هەلومەرجە دژوارە بزووتنەوەی شیعری کوردی هەڵوێستی جیددیان هەبێت.

*** بەو پێیەی کە ئەنگۆ لە کەنەدان و خۆشتان شاعیرن و شیعریش وەردەگێڕن لە گوینە زۆرتر ئاگادارین، ئایە شیعری کوردی بە بەراورد وێڕای شیعری جیهانی لە چ ئاستێکدایە؟**

– جارێ پێش هەموو شتێک شیعری جیهانی !! ئەمە کێیە ئاگای لە شیعری جیهانی هەیە؟ باوەڕ ناکەم هیچ مرۆڤێک هەبێت ئاگای لە شیعری جیهانی بێت، یان ئاگای لە بزوتنەوەی ئەدەبی جیهان هەبێت. ئێمە بە خوێندنەوەی چەندشیعرێکی وەرگێردراوی ئیتالی یان یۆنانی یان مەکسیکی ئیتر شارەزایی ئەوە پەیدا دەکەین، کە ئاستی شیعری جیهانی دیاری بکەین؟ نەخێر. دیاری کردنی ئاستی شیعری هەر میللەتێک پێویستی بە قوڵبوونەوە و تێگەیشتن هەیە، لە قۆناغ وئەزمونەکانی شیعری ئەومیللەتە. پێویستی بە ناسینی کۆسپ وتەگەرەکانی بەردەم

گەشـەسـەندنی هـەیە. پێویستی بەخوێندنەوەیـەکی ڕەخنەگرانەی ورد هـەیە لە ئاسـتـە جیاوازەکان. بۆیە هـەر بڕیارێک لەم بارەیەوە دەبێت زەمینە سـازییـەکی باشی بـۆ بکرێت. لێرەوە بەپێـویـستـی ئەزانم ئەوە بڵـێم کـە نەک هـەر من بەڵکو هـیچ کەسـێک نییـە لە دونیـا بتـوانێت وەڵامی ئەم پرسـیارەی جـەنابتـان بداتەوە. بۆیە و

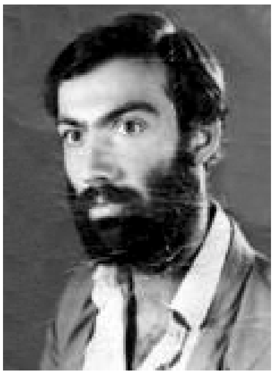

بەناچاری دەبێ پرسیارەکە بەم شێوەیە لێبکەین: ئایا شـیعری کـوردی لـە ئاسـتـێکدایە بتـوانێت سـیـمـای جـیـهـانـی بوونی هـەبێت؟ئێمە میللەتێکین هەمیشە خۆمان بە کـەمتر، نەزانتر لە مـیللـەتانی تر زانیـوە. ئـەم دیدگـا نـاهـەمـوارە بۆتە بـەشـێک لە سـایکۆلۆژییـەتی کـورد کـە بەبڕوای من پەروەردەی سـیـاسـی دەسـەڵات بەش بەحـاڵی خۆی ئیشی بـاشی لەسـەر ئەم تەوەرە کردووە. بەهەرحـاڵ من بە پێچـەوانەی هـەموو ئەوانەی کە دەڵێن وەڵامی ئـەم پرسـیـارە گـران و قـورسـە. دەڵێم هـەر چاودێرێک (ڕاڤـەکـارێک) لە خـیـلالی خـوێندنەوەی خـۆی بۆ بزوتنەوەی شیعری کوردی و بەپێی ئەو شارەزاییەی کە هـەیەتی لە زمانێک یان زیاتری جیهانی دەتوانێت تێڕوانینی ڕێژەیی خۆی دەربڕێت. شـیـعری ئینگلیزی خـاوەن بناغـەیەکی زیاتر بـە ١٥٠٠ سـاڵە و کـەچی شـاعیریشیـان هـەیە ناوی لە ئەنسـۆلۆژیای ئەدەبیدایە و شیعرەکانیشیان زۆر بەهێز نین. ئەمە لە لایەک و لەلایەکی ترەوە چەندین شـاعیری کوردیشـمـان هەن شـیـعری جوان و بەرزیان

هـەیە کـە خـاوەنی سـیـمـای جیـهـانین وەکـو"شـێـرکـۆ بێکەس، بەختیار عەلی، دلاوەر قەرەداغی، عەبدولموتەلیب عەبدولا، قوبادی جـەلیـزادە و تاد"و کـەچی تا ئێـسـتـاش بـەرهـەمـەکـانـیـان وەرنەگێڕدراونەتە سەر زمانە زیندووەکانی جیهان. بۆیە ئەستەم نییـە ئەگەر بڵێین شـیعری نوێی کوردی لەسەر دەستی شاعیرە داهێنەرەکان هەڵگری سیفات و تایبەتمەندی جیهانییە.

*** شـیـعـرێکی جـوانی لیریکیت بۆ کـەرکـووک نـووسـیـبـوو لە ڕۆژنامـەی سـێـبـەر بڵاو بووەوە لـەبەر ڕووناکی ئەو شـیـعـرەدا**

پێمباشـه ئەو پرسیـارەت لێبکەم کە تایبـەتمەندییـەکـانی ئەو ستایله شیـعره چییـه و چۆن جیا دەکرێتەوه و ئایا ئەم شێوازه شیعره بەهره و سەلیقەی تایبەتی گەرەکە؟

– شـیـعری لیرکی یان شـیـعری گـۆرانی هەر لە ناوەکـەیەوه دیاره، کە بۆ مەبەستی گۆرانی دەنوسرێت. ئامانج لێی وەســەر زار خستنی عیشقێکی تایبەتە جا ئەو عیشقە کۆمەڵایەتی بێت یان سیـاسی. تایبـەتمەندییـەکانی ئەم سـتـایڵـەش بریتین لەبێ گـرێوگـۆڵیی زمـان و سـفـتی دڕاشـتن و ڕۆشنی و کـورتی و هەڵگری هارمـۆنیـایەکی مـۆسیقی بەهێز، تاکو هەستی گوێگر یان بیسـەر بوروژێنێ. ئەم شـیـعره لیـرکیـیـەی من (گـۆرانی کەرکووک) ڕێک بەرجەسـتە کردنەوەی عیشـقێکە کەبۆ من بۆتە مـەسـەلەیـەکی ڕوحی گـرنگی و ناکرێت وەک شـاعـیـرێک بێ هەڵوێست بم لە ئاسـتـیـا لە کـاتێکدا گـەوهەریـتـرین ڕۆژەکـانی ژیانم لە شـارێکدا بەسـەر بردووە و دونیـایەک یـادەوەریم لەنێـو کوچە و کۆڵانەکانیدا بەجێمـاوە. شارێک کە ئەمڕۆ بۆ من بۆتە مـەسـەلەیەکی ڕوحی و ویژدانیی. ئەم سـتـایڵـە ئەوە لە شـاعـیر دەخـوازێت کە بـە ووردی حیـساب بۆ کـێشی شـیـعـر بکات و مۆسـیـقـای شیـعرەکە لەیەک تۆندا ڕابگرێت، و هەروەها دەبێت شاعیر وشەی ئاوازدار و پڕ مۆسـیقی بۆ شوێنی شیاوی خۆیان بدۆزێتـــەوه و ئامـــادەیان بکات. لە (گــۆرانی کــەرکــووک) دا پەیوەندی نێـوان من و ســروشت پچــڕاوە و لە جـێگەیدا من و شــیــعــر لە بۆتـەی عــەشــقــێکدا بـەیەک دەگــەین. شــێــوازی دەربڕینـەکەشـم درێژەی هەمـان ئەو شـێـوازە شـیـعـرییـەیە کـە پێشتر شیعری کوردی پێی خۆی لەسەر قایم کردبوو.

دیاری کردنی ئاستی شیعری هەر میللەتێک پێویستی بە قوڵبوونەوە و تێگەیشتن هەیە

شیعری ئینگلیزی خاوەن بناغەیەکی زیاتر بە ١٥٠٠ ساڵە و کەچی شاعیریشیان هەیە ناوی لە ئەنسۆلۆژیای ئەدەبیدایە و شیعرەکانیشیان زۆر

*** جـیـهـانی ئـەدەبی منداڵان جـیـهـانێکی تـایبـەتـە، تۆ وەک نووسـەرێک لەو بوارەدا، پێت وایە ئەو تایبـەتمـەندیانە چین، کـە دەبێت لە نووسـینی بەرهەمی منداڵاندا ڕەچاو بـکرێت، هەروەها تۆ لەم گـەڕانەوەیەت بۆ کـوردسـتـان، هێندەی بەرچاوت کـەوتبێ**

هەست دەكەیت كار بۆ منداڵان كرابێت؟

– پێش هەمووشتێک حەزدەکەم ئاماژە بەوە بدەم، کە من هیچ بەشدارییەکم نییە لە نووسینی ئەدەبی منداڵان و بەداخەوە نەمتوانیوە لەم بوارەدا بەرهەمم هەبێت، بەڵام لەبواری وەرگێڕاندا چەند هەنگاوێکم ناوە و هەوڵیش دەدەم هەنگاوی تری بە شوێنەوە بێت. ئەمە لە لایەک و لەلایەکی ترەوە، کە باس لە جیهانی منداڵان ئەکرێت، واتا باس لەو پیاوانەی دوارۆژ ئەکرێت، کە دەبنە نەخشە دانەر و بەڕێوەبەری کۆمەڵگا. جا ئەگەر عەقڵ و زەینی منداڵان بە پەروەردەیەکی تەندروست و ساغ پەروەردە نەکرێت، ئەوا لە دوارۆژدا لە بری ئەوەی مرۆڤی سوودمەندیان لێدەربچێت دەبنە دڕندە و دەکەونە وێزەی بەرژەوەندییەکانی خۆیان. دیارە منداڵ لە کۆمەڵگەوە پەروەردە وەردەگرێت. لە کۆمەڵگە قوتابخانە هەیە،خێزان هەیە، تەلەفیزیۆن هەیە، کۆڵان هەیە و ئەدەبیش هەیە. با جارێ قسە لەسەر ئەم سیستەمە سەقەتەی کۆمەڵگا نەکەین، لە بواری خوێندندا، با تەنها قسە لە ئەدەبی منداڵان بکەین. تایبەتمەندی ئەدەبی منداڵان لەوەدایە کە:

یەک : دەقەکان دەبێت تەعلیمی بن. واتا منداڵان وانەی بەسوودی لێوە فێربن لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی وزانستی و فەرهەنگی

دوو : دەقەکان کورت و ڕۆشن بن. واتا بە زمانێکی جوان و بێ گرێ وگۆڵە بنوسرێن. فیلیپ پوڵمان ئەڵێت"کاتێک چیرۆک بە منداڵان دەڵێین زمانی سادەیان پێویست نییە بەڵکو زمانێکی جوانیان دەوێت". دەبێت لە ئەدەبی منداڵاندا بە ووردی یاساکانی ڕێزمان ڕەچاو بکرێن، چونکە منداڵ مێشکێکی ئامادەی هەیە بۆ وەرگرتن و چەسپاندنی هەر زانیاری و بابەتێک. بۆیە هەڵەیەکی گەورەیە بەرهەمی منداڵان بە زمانێکی تێکشکاو و زبر و نارێک بنوسرێن.

سێ: منداڵ دەبێت لە میانی ئەدەبەکەیەوە کەسێتی بەهێز بکرێت و خۆشەویستی بۆ مرۆڤایەتی لا جوان بکرێت.

چوار : دەقەکان وێنەدار بن و ڕەنگاو ڕەنگ بن، تا بتوانرێت کاریگەری زیاتر لەسەر بیر و هۆشی منداڵ دابنێت.

لەمانەش گرنگتر ئەوەیە، کە نووسەرانی دەقە ئەدەبیەکانی منداڵان دەبێت زۆر شارەزا و پسپۆڕ بن لەوبوارەدا، واتا ورد لە سایکۆلۆژییەتی منداڵ تێگەیشتبن، نەک هەر کەسێک ئارەزووی کرد دەست بداتە قەڵەم و شت بۆ منداڵ بنووسێت وەک ئەوەی ئاسانترین کار ئەنجام بدات. مەکسیم گۆرکی دەڵێت "کە بۆ منداڵان دەنوسیت پێویستە بە هەمان شێوە بنوسیت کە بۆ گەورە دەنوسیت، بەڵام باشتر وچاکتر " بۆیە لەم سەردانەمدا شتگەلێکی زۆری منداڵانم بەرچاو کەوت. کەواتە کار بۆ منداڵان کراوە، بەڵام چلۆنایەتیەکی مەزنی پێوە دیار نەبوو.

*** حـەز دەکـەم بپـرسم وەرگـێـڕان بەلای ئێـوەوە چۆنە و چی دەگـەیەنێت ؟ هەروەهـا بواری وەرگێڕانی شیعر و چیرۆک و ڕۆمان، تاک جەمسەرییەکی پێوە دیارە، زۆربەی تەرجەمەکان لە زمانی بیانییەوە بۆ زمـانی کوردی ئەنجـام دەدرێن، بە پێچەوانەوە وەرگێڕەکـان لە زمـانی کوردییەوە، بۆ زمانێکی دی خۆ بە دوور دەگرن، ئایا ئەمە لە کەم دەسەڵاتی و تێرنەکردنی زمانە بێگانەیەکە یا ئەدەبی کوردی ناتوانێ ڕکەبەرایەتی ئەدەبی جیهانی بکات، بە واتایەکی تر پێت وایە لە ئاستێکی نزمدایە؟**

– وەرگێڕان وەک پراکتیکیکی کلتوری هەر وەک "ئومبەرتۆ ئەکۆ" دەڵێت "گواستنەوە نییە لە نێوان دوو زماندا، بەڵکو گواستنەوەیە لە نێوان دوو کولتور یان دوو ئینسکلۆپیدیا" ئەم پرۆسەیە پرۆسەیەکی چڕ و پڕە لە نێو کایەی زماندا ئەنجام دەدرێت. وەرگێڕان دەلاقەی شارەزابوون و تێگەیشتنی شارستانییە جیاوازەکان و نەتەوە جیا جیاکانە لە کلتور و ترادیسیۆنی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگی. بە واتایەکی تر، وەرگێڕان پەنجەرەیەکی مەعریفییە بۆ لێکگەیشتن و خوێندنەوەی کلتورە جیاوازەکان لە میانەی پرۆسەیەکی زمانەوانیدا.

مێژووی وەرگێڕان مێژووی بیانییەکانە. بۆیە وەرگێڕان بایەخێکی مەعریفی و کلتوری و فەرهەنگیی گەورەی هەیە. چونکە وەرگێڕان دەروازەیەکە بۆ ڕۆچوونە نێو ڕەهەندە جیاواز و فرە بابەتیەکانی کلتور و لەوێشەوە بۆ نێو زەینی مرۆڤایەتی. وەرگێڕانیش بە پێی یاسای ئەمریکای باکوور، دووەم سیستەمی بەرهەمهێنانە. وەرگێڕان (بەتایبەتی وەرگێڕانی شیعر) لە بنەڕەتدا(هەرچەندە وەرگێڕەکە چاک و بە سەلیقەش بێت) دەقەکە دووچاری جۆرێک لە غەدرلێکردن دەکاتەوە و بەشێک بە پێکهاتەکەی (چ مۆسیقا بێت یان میتافۆر) بالانسی تێک دەچێت و دواجار دەقەکە شێوەیەکی تر وەردەگرێت جیاواز لە دەقی یەکەم.

واتا:

دەقی یەکەم——— وەرگێڕان ——— دەقی دووەم (بە برێک جیاوازییەوە)

بەڵام ئەمە نابێتە هۆی ئەوەی کە ئیتر وەرگێڕانی شیعر بوەستێنرێت و بە تاوان لەقەڵەم بدرێت. دەقی دووەم بەهەر جیاوازییەکەوە ئەگەرچی دەقی یەکەم نییە بەڵام هەڵگری خەسڵەتە بنچینەییەکان دەقی یەکەم و کۆدەکانییەتی، کە بە بڕوای من ئەمە پەساپۆرتی ڕێگەدانە بە وەرگێڕانی شیعر. هەرچی ژانرەکانی تری ئەدەب وەک کورتە چیرۆک، ڕۆمان ، شانۆ ،وتار کەمتر تووشی ئەم کێشەیە دەبنەوە.

لێرەدا نووسەر (خاوەنی دەقی یەکەم) وەکو نێرەرێک لە سیاقی تێکستەکەیدا و هەر بەو کەناڵەی کە مەبەستییەتی ناوەڕۆکی دەقەکە بارگاوی دەکات بە کۆد و هێما و پێشبینی ئەوەش لە

وەرگر دەکات، کە توانای تێگەیشتن و کردنەوەی ئەو کۆدانەی هەبێت، کە وەرگێڕ ئەرکییەتی لە میانەی پرۆسەی وەرگێڕاندا زۆر بە وریاییەوە ئەو کۆدانە لە جێگای خۆیان دابنێت و پەیامی هونەری نێرەر ون نەکات. دەبێ ئەوەشمان لە یاد بێت، کە وەرگێڕ نابێت بە هیچ جۆرێک دەستکاری ستراکچەر(بونیاد)ی دەق یان گرێچنە بکات، ئەگەر ئەمە ڕوو بدات ئەوە دەقەکە دەستکاری کراوە و کۆدەکان شێوێنراون. بۆیە لە وەرگێڕاندا دەبێت وریای زیادەڕۆیی بین و نابێت لە سنوری دیاریکراو بچینە دەرێ چونکە وەک "ڕۆجەر تز بیلّ"دەڵێت1 ئەو تێکستەی، کە بە زیادەڕەوی وەردەگێردرێ دەشێ تێکستێکی هونەری چاک بێت بەڵام وەرگێرانێکی باش نییە" لێرەوە دەگەینە ئەو هاوکێشەیەی کە نێرەر و وەرگر لێک گرێدەدات

نێرەر (نووسەر)——کەناڵ—— کۆد، هێما ، ناوەڕۆک —— کەناڵ ——وەرگێڕ ——کۆد و هێما و کەناڵ ———وەرگر (خوێنەر)

لەم پرۆسەیەدا سەلیقەیی وەرگێر دەردەکەوێت و دەتوانێت کارامەیی بنوێنێت.

دەقی یەکەم (زمانی بیانی) ———پرۆسەی وەرگێڕان—— دەقی دووەم (زمانی کوردی)

واتا : دەقی دووەم (نایەکسانە یان بڕێک جیاوازە) لە دەقی یەکەم

لەگەڵ ئەمەشدا نووسەرانێک هەن کە بڕوایان وایە شیعر وەرنەگێڕدرێت،چونکە بە وەرگێڕان شیعرەکە لەناو دەقی دووەمدا ون دەبێت بۆیە "جۆن سالیز" پێی وایە شیعر قابیل بە وەرگێڕان نییە جا شاعیرەکە یان وەرگێڕەکە هەر کەسێک بێت.

بە بڕوای من چونکە وەرگێڕان ئەم لێپرسراوەتییە گەورەیەیە، بۆیە دەست بردن بۆ وەها کارێک ترسێکی گەورەی لەگەڵدایە لەوەی نەوەک غەدر لە نووسەر و یان لە دەقەکە بکرێت. من بە گوناهێکی گەورەی ئەزانم "کاولاش"ی "عەبدوڵا سەراج" بە سەقەتی تەرجەمە بکرێت. بەڵام کێشەکە تەنها پەیوەندی بە باڵادەستی نووسەرانی کوردەوە هەیە لە زمانی دایک و زاڵنەبوون لە زمانی دووەم. واتا قودرەتی زمانی دووەم لای نووسەران، تا ئەو جێگایەیە، کە دەتوانێت لە زمانی دووەمەوە وەرگێڕان ئەنجام بدات، بەڵام لەتوانایدا نییە لە کوردییەوە بۆ زمانی دووەم ئەمکارە بکات. کەدیارە ئەمە خاڵی لاوازی و گەوهەری وەرگێڕەکانە. بەڵێ وەک پێشتریش وتم گوناهێکی گەورە ئەکەین ئەگەر بڵێین ئەدەبی کوردی ڕووی وەرگێڕانی نییە. بە پێچەوانەوە من ڕام وایە کە نووسەرمان هەیە ئاستی بەرهەمەکانی هیچی کەمتر نییە لە نووسەرانی بێگانە. ئێمە بەرهەمی زۆر جوانمان هەیە بۆ وەرگێڕان هەرچەندە چەند هەوڵێکیش دراوە و هەندێک کار کراوە بەڵام ئێجگار کەمن.

*** لە نووسین و زێتر لە وەرگێڕانەکاندا، کە لە زمانە بیانییەکانەوە وەردەگێڕدرێن بڕێک لە**

نووسەران زۆر واژە و زاراوەی لاتینی و ئینگلیزی بەکار دەبەن لە بەرهەمەکانیاندا ئایا هۆکاری بەکارهێنانی گوزەرکردنە لەگەڵ سەردەمی جیهانیگیریدا کە زۆرێک لەشتەکان یەکدەخاتەوە، یان نەبوونی هەمان واتایە بە سەنگ و قەبارەیەی زمانە بێیانییەکە، یا بۆ خۆ دەرخستنە؟

– پێم باشە ئەوەمان لەیاد نەچێت، کە زمان هەمیشە لە زیندووبوونەوە و گەشەکردن دایە. یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی زمان ئەوەیە، کە لەلێکخشاندندایە لەگەڵ زمانەکانی دەوورو بەریدا. لەنێوان زمانەکاندا هیچ سنوورێک لە ئارادا نییە و هیچ ئاستەنگێکیش نییە بۆ ڕێگەگرتن لە هاتنە ناوەوەی وشە و دەستەواژە (تازە بێت یان کۆن). فێردیناند دی سوسێر کە بە باوکی زمانەوانی مۆدێرن دەناسرێت دەڵێت"زمان لە گشتییەتی خۆیدا کۆمەڵێک ڕووخساری هەمەجۆر و جیاوازی هەیە". کە یەکێک لە ڕووخسارە جوانەکانی زمانی کوردی لێکخشاندندیەتی لەگەڵ زمانەکانی دەوروبەریدا. ئەگەر چاوێک بە ئەدەبیاتی کوردی بخشێنین دەبینین، کە ژمارەیەکی زۆر وشە و فرەیزی زمانەکانی فارسی و عەرەبی و ئینگلیزی تێدایە و هۆکاری ئەمەش پرۆسەی لێکخشاندنی زمانە. دیارە ئەمەش بەبڕوای من لاوازی زمانی کوردی نییە بەڵکو زیندویەتی زمانی کوردی دەسەلمێنێت. سەرباری ئەمانەش کۆمەڵێ وشە و دەستەواژەی زانستی و تەکنەلۆژی هەن، کە دەبێت وەکوخۆیان دابنرێنەوە. بەڵام هەندێک نووسەر یان وەرگێڕ هەن، تەنها بۆ قەبەکردنی بابەتەکەیان کۆمەڵێک دەستەواژە دەنوسنەوە کە لەکاتێکدا دەتوانرێت بە کوردی گوزارشت، لە هەمان ئەو دەستەواژانە بکرێت. خاڵێکی تر نووسەر یان وەرگێڕمان هەیە بەرامبەر بە وشە کوردییەکە دێن هەمان ئەو وشە و دەستەواژە بێگانانە لە نێوان دوو کەوانەدا ئەنووسنەوە، کە خۆیان لەو وڵاتانەدا قسەی پێدەکەن. بۆ نموونە دەستەواژە و چەمکە سیاسی و مەعریفییەکان دەچن بە هۆڵەندی یان بە سویدی لەنێو کەوانەیەکدا دەینوسنەوە! ئاخر خوێنەری کورد چ پێویستییەکی بە فێربوونی سویدی یان هۆڵەندی ئەو دەستەواژانە هەیە؟بەبڕوای من دروستر و چاکترە ئەو چەمک و فرەیزانە تەنها و تەنها بە زمانە جیهانییەکان بەتایبەتی بە زمانی ئینگلیزی بنوسرێن و سەرنووسەر و بەڕێوەبەری نوسینی گۆڤار و ڕۆژنامەکانیش بیکەنە مەرج بۆ بڵاوکردنەوەی بەرهەم، چونکە زمانی ئینگلیزی زمانێکی مەزنی جیهانییە و ئەمڕۆ بۆتە زمانی زانست و تەکنەلۆژیا و پەیوەندی و گفتوگۆکردن لەسەر ئەم گۆی زەویە. جیهان لەمڕۆدا لەبەردەم گەشەی سەرسوڕهێنەری تەکنەلۆژیادا زۆر بچووک بۆتەوە و جیهانگیری خەریکە سنوورەکان وکلتورەکان و زمانەکان ئەسڕێتەوە یان باشتر بڵێین یەکدەخات. لەم نێوەدا زمانی ئینگلیزی بەشی شێری پێبڕاوە و، لە ڕیزی پێشەوەی زمانەکانە. بۆیە دووبارەی دەکەمەوە کە چەمک و فرەیزەکان چاکترە بە ئینگلیزی بنوسرێنەوە. لەلایەکی ترەوە هەندێک نووسەر یان

وەرگێڕ هەن کە هێزی نوسینیان لە زۆری بەکارهێنانی ئەو دەستەواژانەدا دەبینینەوە کە نوسینەکەیان پێ نمایش کردووە، کە پێم وانییە دەلالەت لە قوڵی مەعریفی ئەو نووسەرانە بکات لە زمان و ئەدەبیاتی ئەو وڵاتە، بەڵکە زیاتر خۆدەرخستنە. لێرەشەوە حەزئەکەم ئەوەش بڵێم کە پەتای هەندێک نووسەر گەیشتۆتە ئاستێک، کەلە وتارێکدا چەمکگەلی وەک تاکڕەهەندی، میتۆد، مەعریفە، ترادیسیۆن... تاد تێدەئاخنێ، تا ئەم لاوازیەی خۆی پێبشارێتەوە و وا لە خوێنەر حاڵی بکات کە کەسێکی زۆر ڕۆشنبیرە و ئاگای لە تەواوی بزوتنەوە، فەرهەنگی و ئەدەبییەکانی ڕۆژئاوا و نووسەرەکانیان هەیە.

*** ڕەخنە لە ئەدەبی گەلاندا توانیویەتی کاریگەری و گۆڕان، لە بزاڤی ئەدەبی و ڕۆشەنبیری وڵاتاندا بەرپا بکات، پرسیارەکەمان ئاوایە: ئایا ڕەخنەی ئەدەبی کوردی توانیویەتی ئەو بەربەست و ئاستەنگانە ببڕێت و تەکانێک و مرقێک بە چەندایەتی و چۆنایەتی ئەدەبی کوردی بدات، ئەگەنا هۆکارەکانی چین؟**

– ڕەخنەی ئەدەبی پەیوەندییەکی قوڵی بە میتۆدی بیرکردنەوەوە هەیە. بەتایبەت ڕەخنەگر هەمیشە دەبێت بە میتۆدێکی ڕەخنەگرانەی نوێوە مامڵە لەگەڵ (دەق) و جیهانی ئەدەبدا بکات و، ئاستەنگەکانی بەردەم بەرەوپێش چوونی بزووتنەوەی ئەدەبی دەستنیشان بکات. ڕەخنەگر دەبێت سەردەمیانە ڕاڤە بکات واتا دەبێت کوڕی ئەو مێژووە بێت کە تێیدادەژێت. ڕەخنەگر پێویستە خاوەنی ئامێری بەراوردکردن و ڕاڤەکردن بێت، کەئەویش خۆی لە زەمینەیەکی مەعریفی و ڕۆشنبیری قووڵدا دەبینێتەوە. ت. س. ئەلیوت دەڵێ"بەراوردکردن و ڕاڤەکردن ئامێری گرنگی ڕەخنەن". من ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەو ئاستەدا نابینم، کە بەئەرکە مێژوویەکەی خۆی هەستابێت. ڕەخنەی ئەدەبی کوردی هێشتا بواری کارکردنی زۆری لەبەردەمدا ماوە، تا بتوانێت ئاڵوگۆڕێکی مەزن بهێنێتەکایەوە و چلۆنایەتیەکی گەورەش ببەخشێتە ئەدەب. ڕەخنەی ئەدەبی بە بێ تیئۆر ناکارا و ناکاریگەر دەبێت. تا ئێستا ڕەخنەی ئەدەبی کوردی، خاوەن تەکانێکی مێژوویی بەهێز نییە کە توانیبێتی ئاستەنگەکانی بەردەم گەشەسەندنی ئەدەبی کوردی وەلابنێ. بەلام لەگەڵ ئەمەشدا ڕەخنەی ئەدەبی کوردی ماوەیەکە، خەریکە لەژێر کاریگەری حیزب و ئایدۆلۆژیا بێتەدەر و سیمایەکی نوێ بە خۆی بدات و ڕەخنەگرانی ئەدەبی کوردیش، لە ژێر کاریگەری ڕەخنەگر و بیریارانی ڕۆژئاوا خەریکی خوێندنەوەیەکی نوێترن، بۆ ئەدەبی کوردی. بە بڕوای من ڕەخنەی ئەدەبی کوردی گشتیگیر و کراوە نییە و پێی خۆی لەسەر ئەزموونەکانی ڕابردوو وئامرازە بەکارهاتووەکان لە ڕێبازە جۆراوجۆرەکاندا قایم نەکردووە. هۆکارێکی تر کەمی (زۆر کەمی) بیرمەند و ڕەخنەگری داهێنەری کوردییە. لە فەرەنسا تەنها لە ماوەی ١٥

ساڵدا و لەژێر کاریگەری چوار فەلسەفەی عیملاقدا ڕەخنەی ئەدەبی گەشەگردنێکی گەورەی بەخۆوە بینی" وجودییەت، مارکسیزم، فرۆیدیزم، بونیادگەری" ئەم فەلسەفانەش(ڕێبازانەش) ناوەڕۆکی ئایدیۆلۆژی ڕەخنەی ئەدەبی فەرەنسایان پێکدەهێنا، بەڵام وەک ڕۆلاند بارسیس دەڵێ"ڕەخنە شتێکی جیاواز ترە لەوەی چاککردنەوەی بەیانێک بێت، لەژێر تیشکی بنەمای ڕاستییەکان". ئەرکی ڕەخنە و ڕەخنەگر لە خوێندنەوەی نوێ بۆ هەر دەقێکی تازە یان کۆن هەر تەنها گەڕان نییە بەدوای مانا. سوزان سۆنتاگ دەڵێت " ئەرکی ڕەخنە دەبێ نیشاندانی ئەوەچۆنە و ئەمەچییە و ئەوەیان چییە و چۆنە بێت، نەک مانای ئەمە چییە بێت ". ڕەخنەی مۆدێرن نابێت تا ئاستی گەڕان بە دوای مانای سیاسی دەقەوە دابەزێت، بەڵکو دەبێت گەڕان بێت بۆ دۆزینەوەی فرە ڕەهەندی دەق و توانای داهێنەرانەی نووسەر و لێکدانەوەی فرە مانایی دەق، دەبێت گەڕان بێت بۆ لێکدانەوەی میکانیزم و پەیوەندی نێوان خوێنەر و نووسەر، خوێنەر و دەق، نووسەر و دەق.

*** لەم سەردەمی جیهانگیری و عەولەمەیدا، کە جیهان تەواو بچوکبووەتەوە و بوارێکی فراوان و گوشاوو بۆ خۆ ڕۆشەنبیرکردن و لە هەمبەریشدا ئاشنا کردنی زۆرێک لە خەڵکی وڵاتان بە بەرهەمی کوردی، ئایا تا چەند نووسەرانی کورد توانیویانە سوود و کەڵک لەم ڕەوشە وەرگرن؟**

– بەڵێ توانراوە سوود لەو ڕەوشە وەربگیرێت و بەڵام لە ئاستی پێویست نا. گەشەی تەکنەلۆژیا سەرباری ئەو نەهامەتی ومالوێرانییەی کە پێیەتی، کەچی ئەمڕۆ لە ئاستێکی دیاریکراودا خزمەتی مرۆڤیشی پێدەکرێت. بۆ نموونە ئینتەرنێت لە تەواوی جیهاندا دەتوانم بڵێم سەری بە هەموو ماڵێکدا کردووە (ماڵەکانی کوردستان و چەند جێگایەکی تر نەبێت) لە ڕێگەی خستنە سەر هێڵەوە، لە ماوەی تەنها چەند چرکەیەکدا دەتوانی چی بخوازی لەهەر بوارێکی سیاسی و ئابوری و فەرهەنگی.. تاد وەدەستی بخەی. نووسەری کوردیش تا خۆی بخوازێ دەرگایەکی والای لەبەردەم دایە بۆ خۆ ڕۆشنبیرکردن و ئاشنا بوون بە فەرهەنگ وکلتوری گەلان و زانستە مرۆییەکان و تاد. نووسەرانی کوردیش لەم چەند ساڵەی دواییدا کۆمەڵێ هەنگاویان ناوە بەتایبەتی لە بواری کردنەوەی وێب سایت و ڕۆژنامەی ئەلەکترۆنی بە زمانەکانی بیانی، کە ڕۆڵیان هەیە لە ئاشنا کردنی کورد و دۆزی کورد بەڕای گشتی جیهان. (تەئکید دەکەمەوە ئەم هەولانە تەنها لە بواری سیاسیدا چوونەتە پێش، ئەگینا لە بواری ئەدەبی وفەرهەنگیدا هیچ شتێکی وا بەرچاو ناکەوێت) بەلام دەبێت ئەوەمان لە یاد نەچێت کە کورد لەم هەنگاوەشیدا لە سەرەتایە و من خۆم پێشبینی ئەوە دەکەم لە داهاتودا هەنگاوی جوانتر وگەورەتری بە دواوە بێت.